

ПОЛІТИКА КРАЇН АСЕАН ЩОДО УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Крупеня І. М.,

*доктор філософії з політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та туризму
Київського міжнародного університету
ORCID ID: 0000-0002-3336-974X
24tokiss@gmail.com*

Дослідження присвячено аналізу позицій країн АСЕАН щодо загарбницької війни російської федерації проти України та історичні передумови формування офіційної позиції країн АСЕАН щодо війни в Україні. Роз'яснено історично нейтральний зовнішньополітичний курс країн АСЕАН з огляду на Куала-Лумпурську декларацію 1971 р. про створення в субрегіоні ПСА зони миру, свободи й нейтралітету.

У статті наведено результати моніторингу інтерактивної карти світу Міністерства закордонних справ України на предмет існування спеціальних умов в'їзду та допомоги тимчасово переміщених громадян України, які залишають країну через війну та про центри допомоги тимчасово переміщених громадян України в країнах АСЕАН.

Проаналізовано масив повідомлень про Україну в «асеанівських» засобах масової комунікації з 24 лютого 2022 року та тексти виступів публічних осіб на предмет належного засудження росії як агресивного порушника міжнародного права та вживання правильної термінології.

На основі дослідження Стратегії зовнішньополітичної діяльності України обґрунтовано важливість приєднання України до Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії від 1976 р. задля забезпечення політичної підтримки від держав-членів АСЕАН та гарантування ефективного шляху донесення до субрегіону ПСА інформації про міжнародні протиправні діяння, що вчиняються державою-агресором. Рекомендовано посилити координацію зусиль між державами-членами АСЕАН та Україною для злагодженої діяльності в рамках Організації Об'єднаних Націй, Світової Організації Торівлі тощо.

Ключові слова: АСЕАН, Південно-Східна Азія (ПСА), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Україна, війна, позиція, дипломатія.

«Коли дме вітер змін, одні будують стіни,
а інші будують вітряки»
(Азійське прислів'я)

Постановка проблеми. Для українців національно-визвольна війна проти російських загарбників є насамперед боротьбою за виживання, оскільки країна-агресор вдається до геноциду стосовно громадян України. В очах українців невиправдане та неспровоковане вторгнення росії в Україну є міжнародним злочином, протидія якому має стати пріоритетним завданням для всіх країн світу. Однак позиція багатьох країн як світу, так і безпосередньо країн АСЕАН, щодо війни в Україні залежить не стільки від імперативу міжнародного права, скільки від прагматичних інтересів і потреб кожної окремої держави. Також остання теза продиктована геостратегічними особливостями субрегіону Південно-Східної Азії (далі – ПСА) та історично нейтральним зовнішньополітичним курсом країн АСЕАН з огляду на Куала-Лумпурську декларацію 1971 р. про створення в субрегіоні ПСА зони миру, свободи й нейтралітету (в оригіналі з англ. Zone of Peace, Freedom, and Neutrality) (Декларація, 1971). Прийняттю декларації передували внутрішня нестабільність на етнічному, релігійному, соціальному ґрунті з перших років незалежності країн ПСА, включаючи діяльність сепаратистських угруповань та комуністичних партизанських загонів, що діяли за підтримки КНР. В умовах холодної війни ПСА стала сферою боротьби за вплив між «великими державами» – США, СРСР, КНР. Потенційну загрозу для

держав ПСА несла війна в Індокитаї за участю Франції, пізніше США, що могла призвести до втручання зовнішніх сил у їх внутрішні справи. Не меншу загрозу несли взаємні територіальні претензії регіональних держав. Так, після утворення Малайзії її не визнали Індонезія й Філіппіни; в 1963 р. Індонезія за підтримки Китаю офіційно оголосила про початок політики «конфронтації з Малайзією». До Сабаха й Саравака направилися індонезійські добровольці, індонезійська армія здійснила спробу висадитися на узбережжі Малайї. В січні 1965 р. Індонезія вийшла з ООН на знак протесту проти прийому Малайзії тимчасовим членом Ради Безпеки. Складність ситуації викликала необхідність створення організації регіонального співробітництва в 1967 р., якою стала АСЕАН. Хоч АСЕАН наголошувала на економічній, соціальній і культурній кооперації, але насправді в перші роки її існування АСЕАН була передусім політичною організацією. Її було створено елітами держав ПСА через політичні обставини, як внутрішні, так і зовнішні, для узгодження позицій з метою збереження регіонального миру (Городня, 2010).

Сучасна політика країн АСЕАН щодо України в контексті повномасштабного вторгнення російської федерації продиктована ще одним документом, який був підписаний в 1976 році по завершенні другої Індокитайської війни на Балійському саміті держави АСЕАН – це Договір про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії (в оригіналі з англ. – Treaty on Amity and Cooperation). Основним змістом Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії є закріплення принципів співпраці АСЕАН: повага до суверенітету; невтручання у внутрішні справи держав; відмова від погрози силою і застосування сили; мирне врегулювання конфліктів у регіоні. Ці принципи лягли в основу того, що стало відомо як «підхід АСЕАН», який не був типовим механізмом вирішення конфліктів, натомість технологією їх уникнення (Договір, 1976).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед провідних вітчизняних дослідників, які досліджують як інституційний розвиток в субрегіоні ПСА, так і політику країн АСЕАН варто виділити наступних учених: Н. Городню, І. Крупеню, М. Кулініча, В. Константинова, М. Комарницького, І. Лосовського, Ю. Макуху, С. Проня, І. Холода, О. Шведа, О. Шергіна, О. Шевчука.

Мета дослідження. Проаналізувати політику країн АСЕАН щодо України в контексті повномасштабного вторгнення російської федерації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Де-юре всі країни АСЕАН засуджують застосування сили у міжнародних відносинах та закликають сторони будь-якого збройного конфлікту до пошуку дипломатичних, мирних шляхів його вирішення. Так, міністри закордонних справ держав АСЕАН 24 лютого 2022 р. висловили серйозну стурбованість напруженістю між росією та Україною та закликали до максимальної стриманості та діалогу. Також закликали всі зацікавлені сторони проявляти максимальну стриманість, продовжувати діалог усіма каналами, включаючи дипломатичні, щоб стримати ситуацію, запобігти її подальшій ескалації та домогтися мирного вирішення відповідно до норм міжнародного права, Статуту ООН та Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії. Через тиждень, 3 березня 2022 р. міністри закордонних справ країн АСЕАН у своїй заяві закликали до негайного припинення вогню або перемир'я та продовження політичного діалогу щодо вирішення поточної кризи та уникнення збільшення страждань невинних людей (the current crisis and avoid expanding suffering of innocent people) (Крупеня, 2022).

Однак де-факто країни-члени АСЕАН поділяються на два табори – умовно проукраїнський (Бруней, Індонезія, Камбоджа, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд) та умовно проросійський (В'єтнам, Лаос). Умовність поділу пояснюється голосуванням в ООН 2 березня 2022 року за Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 з приводу засудження російського вторгнення в Україну та вимогу повного виведення російських військ і скасування рішення про визнання самопроголошених Донецької та Луганської народних республік (Резолюція, 2022); та 14 листопада 2022 р. за проєкт резолюції під назвою «Забезпечення засобів правового захисту та репарацій у зв'язку з агресією проти України» (за резолюцію проголосували 94 країни (серед країн АСЕАН – Сінгапур, М'янма), проти – 14, 73 – утримались (серед країн АСЕАН – Таїланд, Бруней, Індонезія, Камбоджа, Малайзія, В'єтнам) (Генеральна, 2022).

Щодо В'єтнаму і Лаосу, ці країни де-юре і де-факто дотримуються підкреслено нейтральної позиції. Така позиція відображує той факт, що ці дві країни, в яких й донині зберігається правління комуністичних режимів, тісно пов'язані з рф, особливо у військовій сфері, оскільки імпорт російських озброєнь та військової техніки складає лівову частку в загальному імпорті цими країнами продукції ВПК (В'єтнам та Лаос є найбільшими покупцями російських озброєнь серед країн – членів АСЕАН, на росію припадає 84% та 44% відповідно від сукупного імпорту Ханоем і В'єтняном продукції ВПК у період з 1999 по 2018 рр.).

Найбільш жорстка відповідь на адресу рф надійшла від **Сінгапуру**. Сінгапурське МЗС рішуче засудило «неспровоковане вторгнення» росії в Україну і заявило про необхідність поваги до суверенітету, незалежності й територіальної цілісності України. Крім того, серед усіх країн – членів АСЕАН

Сінгапур і головуєча цього року в АСЕАН Камбоджа виступили співавторами резолюції Генеральної Асамблеї ООН, яка засуджує агресію росії проти України

Сінгапур використав щодо рф дуже дієвий і потужний інструмент тиску – односторонні санкції, які раніше застосовувалися цією країною лише одного разу, а саме 1978 року після вторгнення В'єт-наму до Кампучії (Демократична Кампучія – офіційна назва Камбоджі на той час).

Сінгапур крім призупинення авіарейсів та обмежень на фінансові операції з низкою російських банків та організацій, запровадив експортний контроль над предметами, які можуть бути безпосередньо використані «як зброя або інструменти заподіяння шкоди українцям». Показовим є той факт, що ця найбільш жорстка відповідь надійшла від країни – члена АСЕАН, в якій у 2018 р. відбулось підписання спільної заяви про встановлення стратегічного партнерства між рф та АСЕАН.

Схожу позицію також висловив ключовий союзник США у регіоні – **Філіппіни**. Під час надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН 28 лютого 2022 р. Маніла відкрито засудила вторгнення рф в Україну. Вона охарактеризувала це вторгнення як «триваючу трагедію».

Водночас Філіппіни наголосили на необхідності екстреної евакуації своїх громадян, які перебувають на території України. Пізніше президент країни Р. Дутерте заявив про повну підтримку США та готовність у рамках союзницьких зобов'язань надати військову інфраструктуру Філіппін для розміщення американських військ у разі поширення збройного конфлікту в Україні на Азіатський регіон.

Міністерство закордонних справ Республіки **Індонезія**, коментуючи ситуацію щодо вторгнення рф в Україну повідомило, що країна стурбована ескалацією збройного конфлікту і засуджує будь-які дії, спрямовані на порушення територіальної цілісності та суверенітету держав.

Однак МЗС Індонезії безпосередньо не згадало про причетність росії до цього конфлікту. Більш того, на правах головуєчої країни у G20 Індонезія відмовилась включати українське питання до порядку денного саміту, який відбудеться у листопаді 2022 р.

Водночас президент Індонезії Дж. Відодо закликав сторони до припинення вогню та сказав, що «діалог, а не санкції проти росії дозволять вирішити кризу». В інтерв'ю агентству «Ніккей-Азія» він зазначив, що суверенітету й територіальній цілісності «мають дотримуватися всі сторони», дещо завуалювавши природу збройного конфлікту.

Позиції **Таїланду, Малайзії і Брунею** виявились стриманими. Ці країни висловили загальне «занепокоєння ситуацією в Україні» та закликали усі сторони до мирних переговорів.

Суперечлива ситуація склалась у **М'янмі**. Військове керівництво цієї країни відкрито підтримало дії рф, апелюючи до «необхідності великої держави відстоювати власний суверенітет і підтримувати баланс сил на світовій арені». Проте інтереси М'янми в ООН відстоюють не члени військової хунти, а Ч.М. Тун, представник поваленого внаслідок військового перевороту у лютому 2021 р. уряду А.С. Су Чжі, який підтримав резолюцію ГА ООН.

Під час голосування в ООН 2 березня 2022 року за Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН з приводу засудження російського вторгнення в Україну та вимогу повного виведення російських з території України **Камбоджа** підтримала суверенітет і територіальну цілісність нашої держави (Прип'юк, 2022).

Моніторинг інтерактивної карти світу Міністерства закордонних справ України на предмет існування спеціальних умов в'їзду та допомоги тимчасово переміщеним громадянам України, які залишають країну через війну та наявність центрів допомоги тимчасово переміщеним громадянам України в країнах АСЕАН констатує факт відсутності як спеціальних умов так і центрів допомоги тимчасово переміщеним громадянам України (Інтерактивна, 2022).

Обмірковуючи зазначені вище дані, а також враховуючи п.145 та п.149 Стратегії зовнішньополітичної діяльності України затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021, Україні варто інтенсифікувати політико-дипломатичні зусилля з країнами АСЕАН для протидії агресії та будь-яким проявам застосування сили; посилити роль публічної дипломатії та знайти ефективні шляхи донесення до субрегіону ПСА інформації про міжнародні протиправні діяння, що вчиняються державою агресором росією та залученню підтримки; встановити тісні зносини з Секретаріатом АСЕАН з подальшою можливістю набуття Україною статусу партнера по діалогу з АСЕАН; посилити організацію соціально-культурних програм в рамках співпраці України та АСЕАН; оновити стратегію торгівлі України з субрегіоном ПСА; організувати нові ланцюги постачання товарів до/з регіону ПСА; посилити координацію зусиль між державами-членами АСЕАН та Україною для злагодженої діяльності в рамках Організації Об'єднаних Націй, Світової Організації Торгівлі тощо. Важливим кроком в цьому напрямку було б приєднання України до Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії від 1976 р. з метою забезпечення політичної підтримки від держав-членів АСЕАН спрямованої на засудження рф, а також набуття Україною статусу спостерігача в Міжпарламентській асамблеї АСЕАН (Стратегія, 2021).

Таблиця 1

Країн-учасниці АСЕАН	Наявність спеціальних умов в'їзду та допомоги тимчасово переміщеним громадянам України, які залишають країну через війну	Наявність центрів допомоги тимчасово переміщеним громадянам України
Бруней-Даруссалам	Ні, спеціальних умов немає	немає
В'єтнам	В'єтнам не є стороною Конвенції про статус біженців від 1951 року. Відтак питання набуття статусу біженця у В'єтнамі не розглядаються . У цьому зв'язку слід розглядати опції лише легального перебування у В'єтнамі – оформлення посвідок на тимчасове проживання або працевлаштування. Такі документи оформляються на підставі відповідних типів віз, що оформляються лише в дипломатичних представництвах В'єтнаму закордоном.	Питаннями біженців у В'єтнамі опікується Представництво Верховного Комісара ООН з питань біженців з офісом у Таїланді.
Індонезія	Ні, спеціальних умов немає	немає
Камбоджа	Ні, спеціальних умов немає	немає
Лаос	Ні, спеціальних умов немає	немає
Малайзія	Малайзія не є учасницею Конвенції про статус біженців від 1951 року та її додаткового Протоколу 1967 року. Відповідно, Імміграційна політика країни не передбачає надання тимчасового захисту, притулку або статусу біженця. В Малайзії відсутні спеціальні умови в'їзду та допомоги тимчасово переміщеним громадянам України, які залишають країну через війну.	немає
М'янма (Бірма)	Ні, спеціальних умов немає	Питаннями тимчасово переміщених осіб у М'янмі опікується Представництво Верховного Комісара ООН
Сінгапур	Ні, спеціальних умов немає. Республіка Сінгапур не приєдналася до Конвенції про статус біженців від 1951 року та її додаткового Протоколу 1967 року, Конвенції про статус апатридів 1954 року та Конвенції про скорочення безгромадянства 1961 року. Відтак, імміграційна політика Сінгапуру не передбачає процедуру надання притулку тимчасово переміщеним особам.	немає
Таїланд	Ні, спеціальних умов немає	Питаннями тимчасово переміщених осіб в Королівство Таїланд опікується Представництво Верховного Комісара ООН та Міжнародна організація з міграції.
Філіппіни	Ні, спеціальних умов немає	немає

Джерело: Міністерство закордонних справ України

Центри допомоги тимчасово переміщеним громадянам України в країнах АСЕАН, які залишають країну через війну

Рис. 1

Джерело: Міністерство закордонних справ України

Висновки. У межах субрегіону ПСА політична позиція країн АСЕАН є нейтрально-проукраїнською, що на думку дослідниці не є стратегічно правильним кроком беручи до уваги кричуще порушення росією міжнародного права. На рівні ООН 2 березня 2022 року вісім країн АСЕАН засудили російське вторгнення в Україну (Бруней, Індонезія, Камбоджа, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд), дві країни утрималися від голосування (В'єтнам, Лаос); на рівні гуманітарно-матеріальної допомоги фіксується відсутність як центрів допомоги так і спеціальних умов в'їзду та допомоги тимчасово переміщеним громадянам України. У публічній комунікації більшість країн АСЕАН свідомо не засуджують належним чином росію як агресивного порушника міжнародного права, називають війну конфліктом, але водночас, всі держави-члени АСЕАН закликають сторони до мирних переговорів та дотримання міжнародних зобов'язань. Весь масив повідомлень про Україну в «асеанівських» ЗМІ з 24 лютого 2022 р. доцільно узагальнити так: 1) проблеми евакуації цивільних та зростання кількості українських біженців в Європі; 2) руйнація українських міст, цивільні жертви внаслідок обстрілів російської армії; 3) висилка російських дипломатів з країн світу; 4) заяви світових лідерів на підтримку України; 5) санкційний тиск на рф; 6) захоплення російською армією Чорнобильської та Запорізької АЕС; 7) продовольча криза та стурбованість зростанням цін на їжу та паливо.

Окремо варто зазначити, що російсько-українська війна продемонструвала, що фактичний рівень військово-промислового комплексу рф не відповідає заявленому. Відтак, можна прогнозувати, що перспективи подальшого імпорту російських озброєнь та військової техніки до В'єтнаму, Лаосу, М'янми та інших країн-членів АСЕАН будуть падати.

Krupenya I. The policy of the ASEAN countries toward Ukraine following Russia's full-scale invasion

The study is devoted to the analysis of the positions of the ASEAN countries toward Ukraine following Russia's full-scale invasion and the historical prerequisites for the formation of the official position of the ASEAN countries regarding the war in Ukraine. The historically neutral foreign policy course of the ASEAN countries is explained in view of the Kuala Lumpur Declaration of 1971 on the creation of a zone of peace, freedom and neutrality in the Southeast Asia subregion.

The article provides the results of the monitoring of the interactive world map of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine for the existence of special conditions for entry and assistance for temporarily displaced Ukrainian citizens who leave the country due to the war, and about assistance centers for temporarily displaced Ukrainian citizens in ASEAN countries.

An array of messages about Ukraine in ASEAN mass media since February 24, 2022, and the texts of speeches by public figures were analyzed for the purpose of properly condemning Russia as an aggressive violator of international law and using the correct terminology.

Based on the study of the Strategy of Foreign Policy of Ukraine, the importance of Ukraine joining the Treaty of Amity and Cooperation (TAC) in Southeast Asia dated 1976 is substantiated to ensure political support from ASEAN member states and guarantee an effective way of conveying information to the Southeast Asia subregion about international illegal acts committed by the aggressor state. It is recommended to strengthen the coordination of efforts between ASEAN member states and Ukraine for coordinated activities within the framework of the United Nations, the World Trade Organization, etc.

Key words: ASEAN, Southeast Asia (SEA), the United Nations (UN), Ukraine, war, position, diplomacy.

Література:

1. Zone of peace, freedom and neutrality declaration, Kuala Lumpur, 1971. *The Association of Southeast Asian Nations*: web-site. URL: <http://www.icnl.org/research/library/files/Transnational/zone.pdf>. (дата звернення: 10.11.2022).
2. Городня Н. Д. АСЕАН: створення й етапи розвитку. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. Історія. 2010. Вип.102. С. 7–10.
3. Treaty of Amity and Cooperation (TAC) in Southeast Asia, February 24, 1976. *The Association of Southeast Asian Nations*: web-site. URL: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Transnational_1976Treaty-.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
4. Крупеня І. М. Співпраця України з країнами АСЕАН та їх реакція на відкритий воєнний напад РФ на Україну. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні відносини: Україна і світ в умовах воєнних викликів» (30 червня 2022 року). Суми. 2022. С. 85–88.
5. Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. *United Nations. Digital Library*: web-site. URL: <https://web.archive.org/web/20220303094544/https://digitallibrary.un.org/record/3959039> (дата звернення: 10.11.2022).
6. Прип'ік Є. О. Позиція держав-членів АСЕАН щодо російської агресії в Україні та її економічні наслідки для країн регіону. *ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»*: web-site. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pozytsiia-derzhavchleniv-asean-shchodo-rosiiskoi-ahresii-v-ukraini-ta-ii-ekonomichni-naslidky-dlia-krain-rehionu.html> (дата звернення: 10.11.2022).
7. Інтерактивна карта світу. *МЗС*: web-site. URL: <https://tripadvisor.mfa.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2022).
8. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*: web-site. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 10.11.2022).
9. Asean urges maximum restraint, de-escalation of Russia-Ukraine tensions. *Bangkok Post*: web-site. URL: <https://www.bangkokpost.com/world/2269543/asean-urges-maximum-restraint-de-escalation-of-russia-ukraine-tensions> (дата звернення: 10.11.2022).
10. ASEAN Urges Maximum Restraint, De-escalation of Russia-Ukraine Tensions – Draft Statement. *VOA*: web-site. URL: <https://web.archive.org/web/20220225025204/https://www.voacambodia.com/a/6457471.html> (дата звернення: 10.11.2022).
11. ASEAN Foreign Ministers' Statement on The Situation in Ukraine. *ASEAN*. February 26, 2022: web-site. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/02/ASEAN-FM-Statement-on-Ukraine-Crisis-26-Feb-Final.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).
12. ASEAN Foreign Ministers' Statement Calling for a Ceasefire in Ukraine. *ASEAN*. March 3, 2022: web-site. URL: <https://asean.org/asean-foreign-ministers-statement-calling-for-a-ceasefire-in-ukraine/> (дата звернення: 10.11.2022).
13. General Assembly Adopts Text Recommending Creation of Register to Document Damages Caused by Russian Federation Aggression against Ukraine, Resuming Emergency Special Session. *United Nations*. November 14, 2022: web-site. URL: <https://press.un.org/en/2022/ga12470.doc.htm> (дата звернення: 15.11.2022).

References:

1. Zone of peace, freedom and neutrality declaration, Kuala Lumpur (1971). *The Association of Southeast Asian Nations*: web-site. URL: <http://www.icnl.org/research/library/files/Transnational/zone.pdf>. [in English].

2. Horodnya, N. D. (2010). ASEAN: stvorennya i etapy rozvytku. [ASEAN: creation and stages of development] *Visnyk Kyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriya. Vyp.102.* S. 7–10. [in Ukrainian].
3. Treaty of Amity and Cooperation (TAC) in Southeast Asia, February (1976). *The Association of Southeast Asian Nations*: web-site. URL: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Transnational_1976Treaty-.pdf [in English].
4. Krupenya, I. M. (2022). Spivpratsa Ukrainy z krainamy ASEAN ta ich reaktsiya na vidkryti voennyi napad rf na Ukrainu. [Cooperation of Ukraine with the ASEAN countries and their reaction to the open military attack of the Russian Federation on Ukraine] *Materialy IV Miznarodnoi naukovo-praktichnoi konferenzii «Miznarodni vidnosyny: Ukraina I svit v umovach voennykh vyklykiv»* (30 chervnya 2022 roku). Sumy. S. 85–88. [in Ukrainian].
5. Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly (2022). *United Nations. Digital Library*: web-site. URL: <https://web.archive.org/web/20220303094544/https://digitallibrary.un.org/record/3959039> [in English].
6. Prypik, E. O. (2022). Pozytsiya derzav-chleniv ASEAN shchodo rosiiskoi ahresii v Ukraini ta ii ekonomichni naslidky dlya krain regionu. [The position of ASEAN member states regarding Russian aggression in Ukraine and its economic consequences for the countries of the region] *DU «Instytut vsesvithnoi istorii NAN Ukrainy»*: web-site. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pozytsiia-derzhavchleniv-asean-shchodo-rosiiskoi-ahresii-v-ukraini-ta-ii-ekonomichni-naslidky-dlia-krain-rehionu.html> [in Ukrainian].
7. Interaktyvna karta svitu kapta (2022). *MZS*: web-site. URL: <https://tripadvisor.mfa.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. Strategiya zovnishnyopolitychnoi diyalnosti Ukrainy vid 26 serpnia 2021 roky № 448/2021. (2021). *Ofiziine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*: web-site. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> [in Ukrainian].
9. Asean urges maximum restraint, de-escalation of Russia-Ukraine tensions (2022). *Bangkok Post*: web-site. URL: <https://www.bangkokpost.com/world/2269543/asean-urges-maximum-restraint-de-escalation-of-russia-ukraine-tensions> [in English].
10. ASEAN Urges Maximum Restraint, De-escalation of Russia-Ukraine Tensions – Draft Statement (2022). *VOA*. web-site. URL: <https://web.archive.org/web/20220225025204/https://www.voacambodia.com/a/6457471.html> [in English].
11. ASEAN Foreign Ministers' Statement on The Situation in Ukraine (2022). *ASEAN*: web-site. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/02/ASEAN-FM-Statement-on-Ukraine-Crisis-26-Feb-Final.pdf> [in English].
12. ASEAN Foreign Ministers' Statement Calling for a Ceasefire in Ukraine (2022). *ASEAN*: web-site. URL: <https://asean.org/asean-foreign-ministers-statement-calling-for-a-ceasefire-in-ukraine/> [in English].
13. General Assembly Adopts Text Recommending Creation of Register to Document Damages Caused by Russian Federation Aggression against Ukraine, Resuming Emergency Special Session (2022). *United Nations*: web-site. URL: <https://press.un.org/en/2022/ga12470.doc.htm> [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.11.2022

Стаття рекомендована до друку 18.11.2022